

РИНОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ПРАЦІ: ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК

Захаріна О.В., к.е.н., доц.
ЖНАЕУ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Рівень розвитку освіти, науки, добробут населення, культура, здоров'я нації, інноваційний розвиток підприємств та інтелектуальна власність є головними чинниками формування інтелектуального потенціалу суспільства. Але все це неможливе без функціонування і розвитку ринку інтелектуальної праці. Інтелектуальна праця (творча, креативна) втілюється в знаннях та творчих здібностях. Вона спрямована на створення і впровадження інновацій та втілюється в об'єктах інтелектуальної власності й авторських правах. Водночас, її результатом є не лише новий інтелектуальний продукт, а й інтелектуальний розвиток самої особистості.

Проте в сьогоденнішніх реаліях вітчизняної економіки інтелектуальна праця ще не набула статусу визначального фактору економічного розвитку. Важливе значення має питання визначення функціональних особливостей ринку інтелектуальної праці. Зазначене є актуальним і зумовило вибір теми дослідження.

Відомими західними дослідниками сучасних теорій мотивації праці є А. Маслоу, Л. Портер, Ф. Герцберг, Е. Лоулер, Д. Мак-Грегор, Д. Мак-Клеланд, В. Врум та вітчизняні вчені Д. Богиня, А. Колот, Є. Ільїн, В. Мурашко. Комплекс соціально-трудова відносин досліджують Д. Богиня, В. Буланов, П. Буряк, О. Грішнова, М. Григор'єва, Б. Карпінський та ін. О. Амоша, Ю. Гава, О. Грішнова, О. Кендюхов [2], Е. Лібанова, М. Семікіна, Ю. Чекушина [3] у своїх працях акцентують увагу на

питаннях збереження, накопичення та розвитку інтелектуального потенціалу України. В. Щербак досліджує особливості та тенденції на ринку інтелектуальної праці [4].

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є висвітлення теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування і функціонування ринку інтелектуальної праці. Об'єктом дослідження є процес формування ринку інтелектуальної праці в умовах глобалізації економіки.

Методологічне забезпечення дослідження ґрунтується на принципі єдності теорії і практики та системно-синергетичному підході. Теоретичною основою дослідження слугували фундаментальні положення економічної теорії, трудових відносин, результати досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців з проблем формування і функціонування ринку інтелектуальної праці.

Основний матеріал. На рубежі століть почався етап переходу найбільш розвинених держав світу до нового типу економіки. З'явилися термін “нова економіка” (неоекономіка), який виявляє технологічну революцію і відповідні зміни у господарському механізмі, і поняття “інтелектуальна економіка”, яке підкреслює роль інтелектуального капіталу та інтелектуальної праці у ринкових трансформаціях.

Основними ознаками, факторами економічного розвитку, які визначають тип економіки є праця і капітал (табл. 1). Інтелектуальною економіку робить те, що саме інтелектуальний капітал та інтелектуальна праця, а не який-небудь інший із колишніх найбільш істотних факторів виробництва (земля, матеріально-речовинний капітал, фізична праця), прискореними темпами змінює суспільно-економічну картину світу [2].

Таблиця 1

Еволюція типів економіки

Характеристика	Тип суспільства		
	Доіндустріальне	Індустріальне	Постіндустріальне
Тип економіки	Аграрна економіка	Індустріальна економіка	Інтелектуальна економіка
Домінуючий засіб виробництва	Земля	Промислово-фінансовий капітал	Інтелектуальний капітал
Домінуючий характер праці	Фізична праця	Кваліфікована фізична праця	Інтелектуальна праця

А. Чухно, вивчаючи тенденції економічного і соціального розвитку, виділяє творчу інтелектуальну працю, як одну з найголовніших рис нового суспільства. М. Бекетов у свою чергу відзначає, що інформація і знання, як безпосередня продуктивна сила, стають найважливішим чинником розвитку сучасної економіки [2].

Так, інтелектуальний фактор здійснює суттєвий вплив на соціальні та економічні відносини, трансформуючи відповідним чином економічну систему як в цілому, так і її окремі елементи. Такої модифікації, в першу чергу, зазнає і ринок праці, в межах якого відбувається формування особливого його сегменту – ринку інтелектуальної праці (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика структури ринків праці

Ринок праці (загальний)	Ринок інтелектуальної праці
Працівники	
Висококваліфіковані, кваліфіковані, некваліфіковані	Висококваліфіковані працівники з інтелектуальними здібностями (інноваційна, творча, дослідницька, конструкторська та інші види діяльності)

Продовження табл. 2

Трудові відносини	
Оплата і умови праці, обсяг та інтенсивність виконуваної роботи, стабілізація і гарантії зайнятості, трудова мотивація, підготовка і перепідготовка робочої сили, професійний розвиток тощо.	Оплата праці не обмежується верхньою межею і залежить від прибутків підприємства. Важливі також нематеріальні аспекти угоди (тренінги, семінари, освітні програми, оздоровлення, пільгове харчування, використання гнучких форм зайнятості, участь у культурних програмах ін.)
Механізм найму працівників	
Однакові ознаки якості працівника (освіта, спеціальність, кваліфікація, професія, досвід роботи)	“Персоніфікований” – роботодавці запрошують зарекомендувавши себе працівників, виняткових спеціалістів на ринку
Інституційні структури	
Регламентация діяльності учасників ринку (система трудового законодавства, державна служба зайнятості, профспілки різного рівня, державні програми в галузі праці й зайнятості)	Більш чітка регламентация різних аспектів діяльності учасників ринку (наприклад, високий рівень захищеності інтелектуальних працівників)
Новостворений продукт	
Товар або послуга	Новий інтелектуальний продукт, послуга (може бути реалізований сам продукт або права на його використання)
Складові частини ринку	
Ринковий механізм попиту та пропозиції робочої сили	Ринковий механізм попиту та пропозиції інтелектуальної праці. Особливі форми розподілу доходу (автори прибуткових інноваційних проектів отримують до зарплати бонуси або частку прибутку).
Конкуренція на ринку	
Регіональний рівень	Регіональний, національний, міжнародний, світовий ринки

Отже, діяльність суб'єктів на ринку інтелектуальної

праці формує новий тип суспільства, заснованого на знаннях, інтелекті та новій системі соціальних відносин.

Ринок інтелектуальної праці є найскладнішим з усіх ринків ресурсів. Інтелектуальна праця як ресурс залежить по-перше, від креативних (творчих) здібностей працівників, а по-друге, від їх кваліфікації, знань, умінь, навиків тощо.

Інтелектуальна праця поєднує два взаємопов'язані аспекти: репродуктивний – спрямований на вирішення стандартних завдань, досягнення заданих результатів, застосування відомих алгоритмів та типових засобів; творчий (продуктивний) – спрямований на вирішення нестандартних завдань (неповторних, оригінальних, унікальних) або нестандартного застосування відомих засобів у нових ситуаціях.

Поєднуючи творчу і репродуктивну складові, інтелектуальна праця втілюється в інтелектуальних продуктах. А творча праця, зокрема, спрямована на створення і впровадження інновацій.

Механізм попиту і пропозиції на ринку інтелектуальної праці базується на конкуренції: з одного боку – між продавцями робочої сили (інтелектуальної праці), які бажають вигідно застосувати свої здібності і отримати достойну винагороду, а з іншого боку – між роботодавцями, які прагнуть залучити найбільш кваліфікованих, креативних працівників, здатних до інноваційної діяльності з метою створення інтелектуального потенціалу фірми для забезпечення її конкурентних переваг. Кон'юнктура ринку інтелектуальної праці представлена в табл. 3.

Особливості ринку інтелектуальної праці зумовлюють і специфіку ціноутворення. Так, вартість інтелектуальної праці завжди вища, ніж на ринку праці взагалі. На відміну від товарної продукції, в ціну якої

входять витрати виробництва (вартість сировини, матеріалів, оплата праці найманих працівників та ін.), ключовим фактором ціноутворення на ринку інтелектуальної праці є основний або додатковий прибуток, який отримує фірма від нововведень.

Таблиця 3

Кон'юнктура попиту і пропозиції на ринку інтелектуальної праці

Детермінанти пропозиції	Детермінанти попиту
Ціна інтелектуальної праці – заробітна плата висококваліфікованих працівників	Витрати на оплату праці – заробітна плата висококваліфікованих фахівців
Якість трудового потенціалу інтелектуальної праці	Кількість підприємств на ринку
Витрати на професійне та фізичне відтворення висококваліфікованої робочої сили	Фінансовий стан (рівень доходності) та можливості підприємства
Тип інтелекту (вербальний, соціальний, художній та ін.)	Очікування підприємств відносно доходності бізнесу та цін на інтелектуальну працю
Інтелектуальні здібності, знання, навички роботи	Технологія виробництва та її наукомісткість
Досвід інтелектуальної роботи	Бюджетно-податкова політика
Очікування фахівців щодо умов праці, заробітку, їх життєві плани	Попит на продукт, який виробляється інтелектуальною працею
Культурно-моральні якості та професійна культура фахівців	Здатність виробництва створювати нові сучасні робочі місця
Організаційно-підприємницькі здібності фахівців	Компенсація втрат фахівців внаслідок природних причин та вступу їх до закладів післядипломної освіти, аспірантури, докторантури
Міграція висококваліфікованої робочої сили	
Конкуренція роботодавців (попит на інтелектуальну працю). Конкуренція суб'єктів інтелектуальної діяльності (пропозиція інтелектуальної праці)	

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи

вищезазначене, відмітимо, що в умовах інтелектуальної економіки провідну роль відіграє інтелектуальна, творча діяльність, яка перетворюється на визначальну силу формування та розвитку людської цивілізації. На наш погляд, для побудови в Україні високоефективної конкурентоспроможної економіки необхідно застосовувати ефективні форми і методи державного регулювання процесів на ринку інтелектуальної праці з метою стимулювання інтелектуально-інноваційних принципів діяльності вітчизняної ринкової системи.

Список використаної літератури

1. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України: монографія / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Х.: Константа, 2006. – 272 с.
2. Кендюхов О.В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом: Монографія / НАН України. Інститут економіки промисловості; ДонУЕП. – Донецьк: ДонУЕП, 2008. – 359 с.
3. Чекушина Ю.В. Специфіка дії механізмів ринку інтелектуальної праці / Ю.В. Чекушина // Економічний вісник. – 2013. – № 2. – С. 64-69.
4. Щербак В.М. Сучасні тенденції ринку інтелектуальної праці в умовах становлення неоекономіки / В.М. Щербак // Право і безпека. – 2010. – № 4 (36). – С. 211-214.